

Waterbekken uit het Oosten

Islamitische kunst voor een Siciliaanse koningin

De laatste jaren is er volop gepubliceerd over de relatie tussen de islamitische en de christelijke wereld in de middeleeuwen. Daarbij lag de nadruk sterk op de gewelddadige confrontaties. Toch zijn er ook bronnen die een ander, en wellicht genuanceerder licht, werpen op de verhoudingen tussen christenen en moslims in de middeleeuwen.

Dit is de laatste bijdrage van het Rijksmuseum Amsterdam. Sinds de serie in Kleio 5 (2013) begon, hebben experts van het museum verschillende objecten uit de collectie besproken.

Jan de Hond
is conservator
geschiedenis bij
het Rijksmuseum.

Veel publicaties gingen over de veroveringstochten van de Arabieren die in de eerste eeuwen van de islam in korte tijd een enorm rijk wisten op te bouwen, dat zich uitstreckte van Iran tot Marokko en van Spanje tot Jemen. Daarnaast verschenen er verschillende studies over de wederzijdse beeldvorming tussen moslims en christenen. Deze onderzoeken maakten uitsluitend gebruik van schriftelijke bronnen, polemieken die de religieuze verschillen benadrukken. Uit de christelijke, middeleeuwse geschriften komt een sterk negatief beeld van de islam naar voren: Mohammed was een bedrieger of een ketter en de islam was het werk van de duivel. Dat beeld is niet zo verwonderlijk als men bedenkt dat deze polemieken niet bedoeld waren om een serieuze dialoog met de ander aan te gaan, maar veeleer gericht waren om het gelijk van de christelijke leer te onderstrepen

en in tweede instantie om de gelovigen op te roepen tot de strijd tegen de islamitische rijken (kruistochten naar het Heilige Land en de Reconquista van Spanje).

De bronnen die een genuanceerder licht werpen, zijn bronnen van de materiële cultuur: voorwerpen die getuigen van de grote bewondering voor de islamitische kunstnijverheid in het Westen of van de steeds intensievere handelscontacten tussen Oost en West.

Mamelukken

Een koperen waterbekken uit de collectie van het Rijksmuseum is zo'n voorbeeld van culturele en economische relaties tussen Oost en West in de middeleeuwen. De vorm van het bekken, met de rechte wand die naar boven iets smaller wordt om vervolgens over te gaan in een brede rand, is typerend voor de stijl van de Mamelukken, een dynastie die regeerde van 1250 tot 1517. Het Mamelukken-sultanaat omvatte op zijn hoogtepunt niet alleen Egypte, maar ook grote delen van Palestina, Syrië en het westelijk deel van het Arabisch schiereiland. De decoraties aan de binnenzijde van het bekken bevestigen de Mamelukse herkomst: het patroon van gestileerde vissen op de bodem en de brede band met een Arabische inscriptie vinden we ook terug bij andere bekkens uit deze tijd. De Arabische tekst is lastig te lezen, maar lijkt te bestaan uit enkele standaard lofuitingen op een leider. Tot zover niets vreemds aan dit voorwerp.

Maar als we wat nauwkeuriger kijken, blijkt het toch geen standaard Mamelukse bekken te zijn. Op de verder vrijgelaten buitenkant staat een Latijnse inscriptie onderbroken door vier identieke wapenschilden. Die wapenschilden keren ook terug aan de binnenzijde waar ze

Aan de binnenkant van het waterbekken zijn de wapenschilden te zien die ook op de buitenrand staan.

samen met drie heerserportretten onderdeel uitmaken van de band met de Arabische kalligrafie. De Latijnse tekst is een variant op het grafschrift van de Heilige Agatha, een martelares uit de derde eeuw en de patroonheilige van Catania, haar geboortestad op Sicilië. De wapenschilden zijn van Elisabeth van Karinthië, echtgenoot van Peter II van Aragon en koningin van Sicilië van 1323 tot haar dood rond 1350. Technisch onderzoek heeft uitgewezen dat de Latijnse tekst en de wapenschilden van dezelfde hand zijn als de rest van de decoratie en niet later zijn toegevoegd. Dat is eigenlijk ook wel te zien aan de versiering aan de binnenzijde van het bekken, waar de wapenschilden één geheel vormen met de rest van de decoratie en dus overduidelijk in een keer zijn bedacht.

Besteld door koningin

Daaruit valt te concluderen dat het bekken tussen 1323 en 1350 besteld is door de koningin van Sicilië bij een atelier in Caïro of Damascus, de belangrijkste centra van Mamelukse smeedkunst. Vermoedelijk met een heel precieze omschrijving of een tekening van de wapenschilden. Daarmee is het een van de oudst bekende westerse opdrachten aan een islamitisch atelier. Het laat zien dat op het moment dat moslims en christenen elkaar op papier voor heidenen en duivelskinderen uitmaakten, er tegelijkertijd een bloeiende handel tussen beide groepen bestond. De islamitische kunstnijverheid werd door kooplieden uit Venetië, Genua, Pisa en Barcelona op grote schaal geïmporteerd. Vanaf het begin van de veertiende eeuw werden er zelfs specifieke opdrachten in het Oosten geplaatst, getuige dit bekken. Islamitische kunstnijverheid was uitermate po-

pulair in het Westen, omdat ze van een zeer hoog niveau en ongekennde verfijning was. Vooral de kerk verwierf de fraaiste voorbeelden van islamitische kunst. Zo werden de kostbaarste relikven verpakt in islamitisch textiel, soms zelfs met geborduurde teksten erop die Allah prezen. Nog steeds zijn veel stukken vroege, islamitische kunst afkomstig uit Europese kerkschatten.

Dit bekken dus niet. Het heeft gefunctioneerd binnen het koninklijk hof. Dat dat het Siciliaanse hof was, is geen toeval. Tot de Normandische verovering van het eiland in de elfde eeuw werd het eiland eeuwenlang geregeerd door islamitische heersers. En ook onder de christelijke Normandische koningen en hun opvolgers bleef de islamitische invloed op de Siciliaanse cultuur groot. Het bekken toont dat het Siciliaanse hof zich in de veertiende eeuw nog steeds graag omringde met islamitische kunstvoorwerpen. De islamitische cultuur bleef hier dus ook een bron van artistieke bewondering en zeker niet alleen de doods-vijand van het christendom. ■

Dit waterbekken werd gebruikt als doopbekken of voor het ritueel handen wassen. Op de buitenrand staat de Latijnse tekst met wapenschilden. Collectie Rijksmuseum.

Een afbeelding van het bekken in groot formaat is te vinden op de website van het Rijksmuseum. Ga naar www.rijksmuseum.nl en klik op zoeken. Voer het collectienummer BK-NM-7474 in.